

УДК 378.147

ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ПРОЕКТУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ФОРМУВАННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ (ФРАНЦУЗЬКОЇ)

Калініченко Т.М., викладач
кафедри романської філології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Стаття присвячена дослідженню дидактичних принципів проектування технологій формування перекладацької професійної компетентності викладача іноземної мови (французької). У дослідженні аналізуються методичні й організаційні аспекти, різні загальнодидактичні принципи навчання іноземної мови. Основна увага зосереджена на формуванні перекладацької компетентності, особливості її використання у процесі вивчення іноземної мови. Автор аналізує засоби навчання перекладу, види перекладу, наводить приклади використання різних способів перекладу (лексико-семантичних, граматичних, стилістичних). Доведено значущість перекладацької компетентності в умовах полілінгвальності.

Ключові слова: компетентність, французька мова, переклад, дидактичні принципи.

Статья посвящена исследованию дидактических принципов проектирования технологий формирования переводческой профессиональной компетентности преподавателя иностранного языка (французского). В исследовании анализируются методические и организационные аспекты, различные общедидактические принципы обучения иностранному языку. Основное внимание сосредоточено на формировании переводческой компетентности, особенности ее использования в процессе изучения иностранного языка. Автор анализирует средства обучения переводу, виды перевода, приводит примеры использования различных способов перевода (лексико-семантических, грамматических, стилистических). Доказана значимость переводческой компетентности в условиях полилингвальности.

Ключевые слова: компетентность, французский язык, перевод, дидактические принципы.

Kalinichenko T.M. DIDACTIC PRINCIPLES OF DESIGNING TECHNOLOGIES FOR THE FORMATION OF THE TRANSLATIONAL PROFESSIONAL COMPETENCE OF A TEACHER OF A FOREIGN LANGUAGE (FRENCH)

The article is devoted to the didactic principles of the designing of technologies of formation of professional translation competence of a teacher of a foreign language (French). This study analyzes the methodological and organizational aspects, different general didactic principles of teaching of a foreign language. The main focus is on the formation of translation competence, particularity of its use in the process of studying of a foreign language. The author analyzes the means of teaching translation, types of translation, gives examples of the use of different methods of translation (lexical and semantic, grammatical, stylistic). The importance of translation competence is proved in the context of polylinguality.

Key words: competence, French, translation, didactic principles.

Постановка проблеми. Серед основних методологічних понять в європейській і світовій освіті «компетентність» і «компетенція» посіли належне місце. Актуальна проблема підвищення якості професійної підготовки викладачів характеризується зосередженням на формуванні готовності до педагогічної діяльності, яка забезпечується сукупністю ключових (загальних), базових (галузевих) і спеціальних (конкретних професійних дій) компетенцій.

Актуальність роботи зумовлена посиленням інтересу науковців до вивчення проблеми дидактичних принципів проектування технологій формування перекладацької професійної компетентності викладача іноземної мови (далі – ІМ) (французької) як одного зі значущих засобів управління процесом навчання іноземної мови.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження дидактичних принципів проектування технологій формування перекладацької професійної компетентності викладача ІМ.

Об'єктом дослідження є теоретичні положення педагогічної науки в контексті викладання ІМ у вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ), формування перекладацької професійної компетентності викладача ІМ (французької мови).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес оволодіння іноземною мовою у ВНЗ є предметом досліджень психологів, лінгвістів, культурологів тощо. Компетентнісний підхід у вітчизняній дидактиці запроваджується завдяки працям таких зарубіжних і українських учених, як: Д. Равен, Н. Хомський, А. Хуторський, О. Савченко, В. Беспалько, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, В. Лозовецька, В. Сластьо-

ніна, М. Поташник, О. Пометун та ін. Значущими є праці класиків перекладознавства: О. Федорова, Я. Рецкера, В. Комісарова, О. Швейцера, Л. Бархударова, В. Виноградова, Л. Латишева, Г. Єгера, Ю. Найди та ін.

Змістовними є дослідження лінгвістів і літературознавців: І. Алексеєвої, М. Гарбовського, Д. Ермоловича, Т. Казакової, Л. Нелюбіна, О. Селіванової, В. Сдобнікова, О. Петрової, Ю. Сорокіна, І. Марковіної, О. Ребрія, Р. Помірко, О. Косович, О. Чередниченко та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна компетентність, за висновками В. Лозовецької, – це «інтегративна характеристика ділових і особистісних якостей фахівця, що відображає рівень знань, умінь, досвіду, достатніх для досягнення мети з певного виду професійної діяльності, а також моральну позицію фахівця <...>. Компетентність фахівця містить професійні знання, вміння і навички, досвід роботи в певній виробничій галузі, соціально-комунікативні й індивідуальні здібності особистості, що забезпечують самостійність у здійсненні професійної діяльності; вміння аналізувати і прогнозувати результати праці, використовувати сучасну інформацію щодо певної галузі виробництва» [5, с. 722].

Дидактичні принципи проєктувальної діяльності викладача мають загально визначені світоглядні та теоретичні передумови. Основою для проєктування результативної методичної системи формування мовнокомунікативної професійної компетенції викладача ІМ є особистісно орієнтована, діяльнісна, когнітивна, компетентнісна, комунікативна та гуманістична парадигми сучасної освіти.

Актуалізується поняття «принцип» (від лат. *principium* – початок, основа), що трактується в педагогіці так: «основа, на яку треба спиратися й якою необхідно керуватися», З. Курлянд [8, с. 171–176]; «вихідне положення, провідна ідея, першорядне правило певної діяльності, що виконує функцію обґрунтування змісту такої діяльності», О. Рудницька [14, с. 91].

Розвиток системи дидактичних принципів не дозволяє точно назвати їхньої кількості. Дидактичні принципи є історично зумовленою нормативною основою, вихідними положеннями. Вони визначають зміст, організацію форм і методів навчання, що доводять у своїх працях Ю. Бабанський, Дж. Брунер, Н. Волкова, М. Данилов, Л. Занков, Н. Мойсеюк та ін.

В. Ягупов зазначає, що принципи навчання є «спрямовуючі положення, нормативні вимоги до організації та проведення

дидактичного процесу, які мають характер загальних вказівок, правил і норм та впливають із його закономірностей» [19, с. 291].

Розбудова сучасної системи освіти в Україні, зазначає М. Левківський, ґрунтується на принципах доступності, гуманізму, демократизму, пріоритетності загальнолюдських духовних потреб, органічного зв'язку зі світовою і національною історією та культурою, гнучкості і прогностичності, наступності, безперервності й різноманітності, інтеграції з наукою та виробництвом тощо [9, с. 183].

Підпорядковані меті й завданням навчання у вищій школі, дидактичні принципи керують процесом педагогічного проєктування: розробкою технології – системи методів, прийомів, засобів, форм спільної продуктивної діяльності викладача та студентів як суб'єктів навчально-виховного процесу.

До загальнодидактичних Н. Тоцька відносить такі принципи: науковості, свідомості, міцності та практичної спрямованості знань, наступності, доступності, єдності навчальної та дослідницької діяльності студентів [16, с. 57–60].

Н. Голуб розглядає такі традиційні загальнодидактичні принципи, як: науковості, систематичності й послідовності, наступності та перспективності, зв'язку теорії із практикою, наочності, доступності, свідомості [4, с. 7].

До сучасних продуктивних і перспективних дидактичних принципів вчені, спираючись на педагогічні праці Ю. Балашова, Н. Борисова, В. Дьяченка, Р. Піонова, М. Чошанова, відносять такі: завершення навчання, невідкладної та безперервної передачі знань, різноманітності тем, завдань, обов'язків, загального співробітництва і товариської взаємодопомоги, навчання за здібностями, різновікового та різнорівневого колективу, педагогізації діяльності кожного учасника навчальних занять, інтернаціоналізації навчання на двомовній і багатомовній основі, принцип мобільності навчання, динамічності системи, оптимізації, модульності, структурованості змісту навчання, проблемності, професійного спрямування.

В. Волов називає низку фундаментальних принципів, а саме: децентралізації (поширення освітніх технологій у всьому світі), конвергенції типологічних структур освіти і науки, єдності наступності та змінюваності в розвитку інновацій (постійне збагачення новими ідеями) [2, с. 108–114].

Принцип вивчення французької мови як динамічної системи полягає в тому, що вивчаючи норми літературної мови, сту-

денти повинні бачити їх зміни як прояви життя мови у просторі і часі, мати загальне уявлення про тенденції розвитку французької мови в сучасному полілінгвальному просторі [1, с. 12].

Принцип навчання французької мови на ґрунті знань про психологічні закономірності функціонування мови в комунікативному просторі – оптимальне поєднання в межах педагогічних технологій мовнокомунікативної та психокогнітивної діяльності, сприймання тексту в конкретній ситуації професійного спілкування.

Принцип зв'язку всіх мовознавчих дисциплін у ВНЗ з риторикою закладає основи майстерності володіння переконуючою комунікацією. Принцип цілеспрямованого систематичного поповнення активного французького словника термінами сучасних мовознавчих галузей, які розширяють знання студентів із проблем професійної та міжкультурної комунікації. Принцип діяльно-комунікативної, професійної спрямованості навчання французької мови – мовні норми сучасної французької мови засвоюються студентами на основі знань про спілкування, створення зв'язних усних і писемних текстів професійного спрямування тощо [7, с. 5].

Структурно-функціональний, стилістично маркований принцип вивчення мовних явищ полягає в тому, що взаємопов'язані структурні елементи мовної системи розглядаються в текстах різних стилів і жанрів у процесі лінгвістичного (або дискурсивного) аналізу.

Принцип диференційованого навчання французької мови – це організація різнорівневого навчання студентів: поділ матеріалу навчальних мовних курсів на обов'язковий і додатковий, оптимальний добір різноманітних форм, методів і прийомів групової та індивідуально-самостійної роботи студентів з урахуванням їх індивідуальних особливостей [11, с. 4].

Принцип діалогізації навчання студентів із французької мови полягає в тому, що формування знань із французької мови, професійних мовнокомунікативних умінь і навичок майбутніх учителів відбувається з урахуванням структурних компонентів діалогічної навчальної діяльності мотиваційного, комунікативного, гностичного тощо.

Принцип навчання перекладу (інтерпретації) має суттєве значення, бо переклад – це завжди інтерпретація, наближення до розуміння між автором, перекладачем і читачем, між текстом і текстом, між різними культурами різних – далеких і близьких – народів. Термін «переклад» у різних мовах світу етимологічно пов'язаний із передачею

на відстані: англ. translation; ісп. translacion (пор. «трансляція» – передача звуку чи зображення на відстані), звідси й трактування екранізації як своєрідного перекладу літературного твору мовою кіно тощо [18].

Переклад – той місток, яким читач з однієї культури може потрапити до іншої (нам вчувається у слові «переклад» спорідненість зі словом «кладка»), а перекладач – це людина, яка провадить читача тим містком (пор. рос. «перевод»), не даючи потонути в незрозумілих образах іншомовної культури.

О. Федоров визначав загальну теорію перекладу як «систему узагальнення, застосовувану до перекладу різних видів матеріалу з різних мов різними мовами» [17, с. 20].

Перекладацька практика тісно пов'язана з теорією літератури. Перекладацька практика, лінгвістика, порівняльна стилістика позначаються не стільки на напрямках, принципах відбору текстів, скільки, як показує досвід, на вирішенні глобальної проблеми художнього перекладу, зокрема й поетичного, – еквівалентності (істинності як властивості еквівалентності) й адекватності, що охоплює перекладацькі еквіваленти художнього образу, логіко-семантичні трансформації, гіпо- та гіперонімічні операції, «зумовлені не лише асиметрією лексико-семантичних систем мов, що контактують у процесі перекладання, чи асиметрією можливостей і норм їх функціонування в мові або структурою самого твору [3, с. 437]. Під час організації навчального процесу на заняттях з іноземної мови обов'язковою частиною є такий аспект навчання, як переклад. У методичній і лінгвістичній літературі переклад з іноземної мови розглядається у трьох аспектах: переклад як мета навчання; переклад як спосіб контролю під час навчання читання і розуміння тексту; переклад як спосіб навчання читання та розуміння тексту [15].

Сьогодні відповідає потребам і завданням художнього перекладу, безперечно, герменевтика, яку вважають «різновидом» перекладу, «реконструкцією», «діалогом», «пошуком істини» [6, с. 437]. Змістовними є дослідження Р. Помірка, О. Косович щодо теорії французької мови, перекладознавства [12]. Вони зазначають, що у процесі перекладу відбуваються зіткнення не лише лексичних і граматичних систем, а й комунікативно-прагматичних, лінгвоетичних, психологічних, соціокультурних уявлень. Перекладознавча галузь висуває перед дослідником завдання, які вимагають глибокого комплексного аналізу, тому існують різні види перекладів [10, с. 4]. Письмо-

во-письмовий переклад, або письмовий переклад письмового тексту: обидві мови – власна мова (далі – ВМ) та мова перекладу (далі – МП) – вживаються в письмовій формі. Усно-усний переклад, або усний переклад усного тексту: обидві мови – ВМ і МП – вживаються в усній формі. У межах такого виду перекладу існує два різновиди: послідовний і синхронний переклад. Послідовний переклад іде за текстом першотвору, або є таким, що вже пролунав, тобто сказаним цілком, або виголошуваним із перервами, зазвичай, «поабзацно», тобто групами з декількох речень, рідше «пофразово» – окремими реченнями з паузою після кожного речення. Синхронний переклад здійснюється одночасно з виголошуванням тексту оригіналу.

Навчання перекладу у сфері професійної комунікації неможливе без поєднання спеціальних знань і перекладацьких навичок [20, с. 17]. Оскільки специфіка перекладу в тій чи іншій сфері професійної діяльності обумовлена термінологією, формування навичок професійного перекладача, накопичення обсягу знань зі спеціальної галузі має бути значущим складником навчання. Метою підготовки у сфері професійної комунікації є формування перекладацької компетенції, тобто вміння передачі інформації із професійно-орієнтованого тексту з однієї мови іншою максимально точно й ясно для професіоналів у такій галузі. Компетентність перекладача має бути пов'язана із вміннями міжмовного характеру та визначенням мети досягнення адекватності перекладу. Способи перекладу можна поділити на три великі групи:

- лексико-семантичні;
- граматичні;
- стилістичні.

Погоджуємося з висновками О. Моїсєнко, С. Перової, що значущими є використання технологій лексико-семантичних перекладів [10, с. 9], тобто всіх способів перекладу лексичних одиниць (слів, словосполучень, фразем), беручи до уваги видозміни їхньої форми і значення порівняно з мовою оригіналу. Використовують контекстуальні заміни – це використання в перекладі іншого слова або словосполучення (чи виразу); калькування – передача денотативного значення лексичної одиниці мови оригіналу без збереження звукової або орфографічної форми; описовий переклад, що передає значення лексичної одиниці у формі словосполучення або речення (для відтворення значень фразеологізмів, ідіом, без еквівалентної лексики, термінів і неологізмів тощо). Транскодування – передача звукової / графічної

форми слова мови оригіналу засобами мови перекладу (транслітерація, мішане транскодування й адаптивне транскодування). Антонімічний переклад – заміна форми слова в МО на протилежну за значенням у МП. Компресія / вилучення слів – зменшення кількості мовних знаків у МО. Декомпресія / додавання слів / ампліфікація – збільшення кількості мовних знаків у вислові друготвору. Пермутація – зміна місць лексем у словосполученні чи елементів у фраземі. Транспозиція – номіналізація; вербалізація. Конкретизація та генералізація значення.

До граматичних засобів перекладу можна віднести всі способи перекладу речень і синтаксичних структур, зважаючи на видозміни в їхній формі та значенні порівняно з мовою оригіналу: компенсація, зміна порядку слів у реченні, поділ, інтеграція.

До стилістичних особливостей перекладу належать: логізація, експресивація, модернізація й архаїзація [10, с. 9–17].

За критерієм взаємозв'язку з оригіналом у перекладознавстві виокремлюються такі види перекладу: дослівний переклад – механічна підстановка слів заданої мови як еквівалентів слів іншої мови за умов збереження конструкції; вільний переклад – передає загальний зміст тексту іншою мовою відповідно до розуміння перекладача (не дотримуючись формальної відповідності між мовою-оригіналом і мовою-перекладом) [13, с. 7].

Переклад у всіх своїх формах припускає найактивніше співставлення явищ іноземної та рідної мов. Переклад є не просто передачею значення окремих слів, їх сполучень, граматичних конструкцій, переклад – це передача думки з усіма особливостями її оформлення. Це доволі складний процес, що передбачає, з одного боку, знання двох мов і, з іншого боку, знання предмета, тобто переклад є багатостороннім врахуванням як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних моментів. Підвищення рівня професійної компетентності викладачів передбачає вирішення основних завдань навчання, до яких належить формування навичок професійного перекладу, усної та письмової практики перекладу; розвиток навичок перекладу не тільки текстів, але й мови педагогічної тематики, зокрема й переклад мовлення носіїв мови та сприйняття мови з медіаджерел; розширення словникового запасу з української та іноземної мов; підвищення загального рівня ведення комунікації в галузі педагогіки як рідною, українською, так і іноземною, французькою мовами.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, актуальною проблемою сьогодення є не тільки вдосконалення предметної компетентності викладача вищої школи, а й формування його педагогічної компетентності, готовності до перекладацької діяльності. Набуття навичок і вміння перекладацької діяльності актуалізуються сьогодні завдяки процесам євроінтеграції, педагогічної мобільності, участі викладачів у міжнародних конференціях, форумах, презентаціях, переговорах, написанні грантових програм тощо; здійснення листування та підготовки фахової документації, складеної за нормами професійної комунікації мови перекладу. Аналіз педагогічних праць дав змогу визначити ті загальнодидактичні та методичні принципи навчання ІМ (французької мови) та завданням перекладацької діяльності, які є основою під час педагогічного проектування технологій формування складників перекладацької компетентності. Перспективи подальших досліджень мають ґрунтуватися на інтегративних дослідженнях формування перекладацької компетентності викладача в умовах полілінгвального суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабінчук І. Французька мова *Cours supérieur de français* : [підручник для студ. старших курсів ВНЗ] / І. Бабінчук. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2010. – 486 с.
2. Волов В. Инновационные принципы системы образования / В. Волов // Педагогика. – 2007. – № 7. – С. 108–114.
3. Гарбовский Н. Теория перевода / Н. Гарбовский. – М. : Московский государственный университет имени МВ. Ломоносова, 2004. – С. 437.
4. Голуб Н. Риторика у вищій школі : [монографія] / Н. Голуб. – Черкаси : Брама-Україна, 2008. – 400 с.
5. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України ; гол. ред. В. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
6. Ковалів Ю. Герменевтика : Літературознавча енциклопедія: у 2-х т. / Ю. Ковалів. – К. : Академія, 2007. – Т. I. – С. 220.
7. Костюк О. Français, niveau intermédiaire DELF : [навч. посіб. для ВНЗ] – К. : Перун, 2001. – 224 с.
8. Курлянд З. Психолого-педагогічні умови формування професійно-педагогічної компетенції майбутніх учителів / З. Курлянд // Наука і освіта. – № 8–9. – С. 171–176.
9. Левківський М. Історія педагогіки : [навч.-метод. посібник] / М. Левківський. – Вид. 3-е, доп. – Житомир : Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2005. – 189 с.
10. Моїсеєнко О., Перова С. Магістерська робота з перекладознавства: від теорії до практики : [навч. посіб.] / О. Моїсеєнко, С. Перова. – Старобільськ : Видавництво ДЗ «Луганського національного університету імені Тараса Шевченка», 2017. – 151 с.
11. Опацький С. Français niveau débutant : [підручник для ВНЗ] / С. Опацький. – К. : Перун, 2002 р. – 312 с.
12. Помірко Р., Косович О. Нові слова французької мови: процеси зародження та функціонування : [монографія] / Р. Помірко, О. Косович. – Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2014. – 388 с.
13. Ребрій О. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О. Ребрій. – Харків : Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2012. – 376 с.
14. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька : [навчальний посібник] / О. Рудницька. – К., 2002. – 270 с.
15. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
16. Тоцька Н. Формування професійно зумовленого мовлення студентів технічного університету / Н. Тоцька // Дивослово. – 2003. – № 5. – С. 57–60.
17. Федоров А. Основы общей теории перевода / А. Федоров. – М. : Высшая школа, 1983. – 303 с.
18. Чередниченко О., Коваль Я. Теорія і практика перекладу. Французька мова. – Київ : Либідь, 1995. – С. 3–23.
19. Ягупов В. Педагогіка : [навч. посібник] / В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.
20. Venuti L. *The Translator's Invisibility. A History of Translation.* – London; New York : Routledge, 1995. – 353 p.